

ÖSTERGÖTLANDS
HEMBYGDSFÖRBUND

Östergötlands Hembygdsblad

Nr 1-2015

ÖSTERGÖTLANDS HEMBYGDSBLAD

Utkommer med fyra nummer per år och ges ut av Östergötlands Hembygdsförbund, till vilket 97 föreningar med ca 20 000 medlemmar är anslutna.

Ansvarig utgivare

Denny Lawrot (förbundsordförande)
Sankta Marias Väg 252, 612 93 Finspång
Tel: 0122-201 88, mobil: 0708-12 06 00
denny.lawrot@centerpartiet.se

Prenumeration

100: -/år. Insättes på bankgiro 475 – 9700 eller plusgirokonto 89 881-7

Annonsspriser

1/1 sida 1200:-
1/2 sida 600:-
1/4 sida 400:-

Utkommer

omkring 15/3, 15/6, 15/9, 15/12

Manusstopp

15/2, 15/5, 15/8, 15/11

Välkommen med bidrag, annonser och foton. Materialet skickas till kansliet. Redaktionen förbehåller sig rätten att redigera texter och bilder.

Östergötlands Hembygdsförbunds Kansli

Tellbovägen 14, 585 64 Linghem
Tel: 076-103 11 39
ostergotland@hembygd.se
www.hembygd.se/ostergotland

Omslagsbild

Trana på vårutflykt
Foto: Johan Björner

Tryck

Mjölby Tryckeri
Upplaga 1 100 ex
ISSN 1102-5557

INNEHÅLL:

Ordföranden har ordet	sid 3
Januarikonferens i konstens tecken	4
Nya Bygdeband presenterades	5
Konsten att sälja det som inte finns	6-7
Nytt STIM-avtal	8
ÖstgötaDagarna i ny skepnad	8
Idéer förvandlade till sten	9-10
Prenumerera på SHF:s nyhetsbrev	10
Föreningsmaterial efterlyses	11

**Välkomna till Hembygdsförbundets årsmöte
hos Landeryds Hembygdsförening lör 25 april!
Inbjudan & program kommer snart.**

ÖSTERGÖTLANDS
HEMBYGDSFÖRBUND

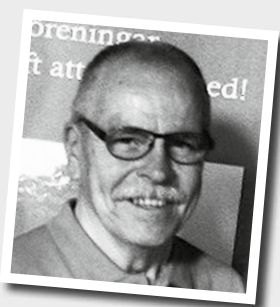

Glad Påsk!

Ordföranden har ordet

En utmaning till hembygdsrörelsen!

Kulturklimatet i Östergötland är väl inte det bästa. Det framgick rätt klart vid den kulturpolitiska debatten som föregick riksstämman här i länet 2014. Den s.k. kulturportföljen innebär att det statliga kulturstödet överläts till regionen att fördela. Samverkansmodellen för stöd till olika kulturföreteelser förutsätter inte bara att staten och regionen samverkar utan också att länets kommuner tar sin del av ansvaret. Förväntningarna på kommunerna är härvidlag stora.

Var och en förstår att hembygdsrörelsen och den vård av vårt kulturarv hembygdsföreningarna står för måste lyftas fram på ett bättre sätt. Som en del av detta kan vi ju se den inhämtning av antalet ideella timmar som skett genom riksförbundets försorg. Alla föreningar svarade inte på enkäten, men det var så stor andel att resultatet får anses statistiskt säkerställt. Det är alltså fullt korrekt att använda materialet såväl nationellt, regionalt som lokalt. Hjälp gärna till med detta. Jag har haft möjlighet att redovisa det regionala och kommunala engagemanget, och resultatet att det ideella arbetet är så omfattande väcker förvåning. Läs gärna mer på länken:

www.hembygd.se/press/2014/10/29/ideellt-arbete-for-700-miljoner-i-landets-hembygdsforeningar

Hembygdsrörelsen måste kliva fram och bli en del av samhället, vara en medspelare för både den regionala som kommunala kulturpolitiken. Man kan utläsa att förväntningarna på kulturen överlag är, att vara en motor för besöksnäringen i länet. Härvidlag har vi ju redan gjort en insats från hembygdsförbundet genom att år 2013 ta fram en karta över våra hembygdsföreningar. Detta ger ju möjlighet att turister enklare hittar det man söker efter.

Vi i styrelsen vill gärna fortsätta att utveckla detta arbete. Vi har tittat på Skåne som ett exempel. Här har man i samarbete med lokala hembygdsföreningar, Studieförbundet Vuxenskolan samt regionala pensionärsorganisationer utvecklat ett projekt som man kallar Temaresor. Ett antal lokala hembygdsföreningar i samverkan med närliggande verksamheter har tillsammans skapat 4 stycken färdiga resealternativ. Målgruppen är organisationer och sällskap som ordnar bussresor för sina medlemmar och naturligtvis även bussbolag. Alla alternativ är smakfullt presenterade och i detalj beskrivna i en gemensam broschyr som finns att få de normala "turistvägarna". Här finns all fakta, platser, upplevelser, tider, var man äter och fikar samt sist men inte minst kostnaden per person. Det här materialet släppte skåningarna i höstas och redan under vintern har man fått beställningar till sommaren.

Vi vet ju att vi i Östergötland har en mängd attraktiva resmål och att det finns kopplingar till våra lokala hembygdsföreningar. Detta såg vi i samband med riksstämmans hembygdsresor. Vi tror det här kan bli en framgång också för hembygdsrörelsen här i länet. Det ger även föreningarna en möjlighet till ökade intäkter. Vuxenskolan har sagt sig vara beredd att stötta en liknande process i Östergötland. Vår uppmaning till er är att fundera i dessa banor och kontakta oss eller Vuxenskolan och diskutera frågan närmare.

Jag vill avslutningsvis passa på att hälsa ytterligare en ny förening till Östergötlands Hembygdsförbund. Det är Sunds kyrkbys byalag som vi önskar välkomna som medlemmar hos oss!

Denny Lawrot

Januarikonferens i konstens tecken

Hembygdsförbundets Januarikonferens gick av stapeln lördagen 31 januari. Ett 50-tal deltagare från länets hembygdsföreningar samlades i Wallenbergsalen på Östergötlands museum. Museichef Olof Hermelin och förbundsordföranden Denny Lawrot hälsade välkommen och informerade om aktuell verksamhet på respektive område.

Förmiddagens föreläsning hölls av Karin Ström Lehander och Kerstin Lind från Linköpings Universitet. Projektet "Folkkonst i Östergötland", var en sammanfattning om ett seminarium om länets folkkonst som ägde rum på museet i oktober 2014.

Karin Ström Lehander och Kerstin Lind informerade om projektet "Folkkonst i Östergötland".

Efter en uppskattad soppbuffélunch fortsatte dagen i konstens tecken. Länsarkivarie Albin Lindqvist från Östergötlands Arkivförbund redogjorde för "Gåramålarna och deras historia", och visade prov på dessa mytomspunna, kringresande konstnärer. De lokala motiven och gåramålningarna ger en bild av framförallt landsbygdens bebyggelse och bör betraktas som en del av gårdsarkiven.

Albin Lindqvist berättade om gåramålarnas historia.

Dagen avslutades med "Nya utmaningar för Hembygdsrörelsen", en ämnesdiskussion inledd av Denny Lawrot och Studieförbundet Vuxenskolas Lars-Olof Johansson. Kulturturismen spås att bli en allt mer väsentlig del av hembygdsrörelsens verksamhet. I Skåne har det regionala hembygdsförbundet redan dragit igång projekt med s.k. temaresor. Där arrangerar hembygdsföreningarna, tillsammans med Sveriges Pensionärsförbund och PRO Skåne, fyra olika hembygdsresor för turister.

Text: Jesper Ström. Foto: Kajsa Carlegrim.

KOLLA VÅRA HEMBYGDSGÅRDAR

Nu finns boken Kolla Våra Hembygdsgårdar åter i lager. I boken hittar man råd och tips kring praktisk förvaltning av föreningsdrivna lokaler och ska ses som ett hjälpmedel när föreningen systematiskt upprättar sin underhållsplan. Materialet lämpar sig väl att använda vid arbetsdagar, styrelsemöten eller i en studiecirkel. Det kan tillämpas på de flesta typer av byggnader för att tidigt lokalisera underhållsbehov och därigenom minska kostnaderna för åtgärderna. Samtidigt är förhoppningen att större försäkrings-skador ska kunna förhindras och begränsas, en viktig del för att kunna behålla låga försäkringspremier för hembygdsföreningarna.

Första trycket gjordes 2013 och alla föreningar som hade Hembygdsförsäkringen för sina byggnader fick den då tillsammans med sin försäkringsfaktura. Boken blev väldigt populär och tog slut fort, men nu finns den alltså återigen att beställa ifrån kansliet.

HEMBYGDSPÖRSÄKRINGEN

Östra Långgatan 30a
432 41 VARBERG
Tel. 0200-22 00 55
hembygdsporsakringen@hembygd.se
www.hembygd.se

Nya Bygdebånd presenterades

Ett fyrtiotal personer från mer än 20 olika hembygdsföreningar i Östergötland hade hörsammat inbjudan till informationen om Bygdebånd den 14 februari i Missionskyrkans lokaler i Linköping.

Både föreningar som är aktiva med att lägga in sitt material i Bygdebånd och nya intresserade var representerade på träffen.

Griggus Per Norberg, ansvarig för Bygdebands support informerade först om historiken kring Bygdebånd och om hur David Fogelberg, Bygdebands grundare, fick idén att göra det möjligt för hembygdsföreningar att visa upp de bilder och dokument som finns i föreningarnas arkiv.

Hembygdsförbundet som idag äger Bygdebånd har efter övertagandet sommaren 2013 utvecklat databasen och kommer inom kort att presentera en ny sökmotor. Detta innebär att man kommer att kunna söka mer detaljerat i innehållet samt att hastigheten i sökningen snabbas upp.

Vidare presenterades det hur databasen byggs upp genom föreningarnas arbete och det unika med att vara en platsdatabas där alla uppgifter knyts samman och kopplas till olika platser. Besökaren får tack vare detta

Griggus Per Norberg informerade om nya Bygdebånd.

så mycket mer information jämfört med en ”vanlig” bilddatabas.

Det var en givande, informativ och uppskattad träff där många frågor blev besvarade.

Text och bild: Back Lena Holm, Släktforskarnas Hus i Leksand.

Vi ger ut böcker!

Ett axprov ur vår tidigare utgivning:

Brevens Bruks hembygdsförening:
Brevens Bruk, bruksliv i järnets tecken
Knutby-Färinge-Bladåker hembygdsförening:
Bygden som steg ur havet
Fanthyttans bygdeförening: Fanthytan
Borensbergs hembygdsförening: Från
Husbyfjäl till Borensberg
Lima, Rörbäcksnäs och Transtrands
hembygdsföreningar: Gränsländ
Hafsta byalag: Hafsta genom tiderna
Föreningen Hårdakvarn: Hårdakvarn
Idre hembygdsförening: Idre bygdebok
del 1, 2 och 3
Kvistholmsgruppen: Kvistholmskrönika
Ragnarö byalag: Livet i ragnarö
Norra Vi hembygdsförening: Norra Vi
Norra Vi hembygdsförening: Ydrebo
Torpa hembygdsförening: Om Torpa
kyrka
Torpa hembygdsförening: Skrönor
och visor
Reftele hembygdsförening: Reftelebygd
Röks hembygdsvänner: Röksminnen
Rök-Svanshals byalag: Svanshalsminnen
Stoby historiecirkel: Stoby by
Säma fornminnesförening: Sämäl

Upplands-Bro Kulturhistoriska förening: Upplands-Bro
från då till nu
Birgitta Olsson: Bondeuppror i Skåne
Johan Birath: Brännvin, vatten och bröd. Del 1 och 2
Johan Birath: Ekeby sockenstämmor 1787-1818
Johan Birath: Mordet i Hycklinge
Johan Birath: Mordet i Ljungstorp
Johan Birath: Mordet i Mjölby
Johan Birath: Mordet vid Stjernesand
Johan Birath: Spöken i Östergötland
Berit och Larseric Fjellman: Dalsland och gränsbygden.
Del 1 och 2

Erik Jonsson: De första Ormsjöutvandringarna. Del 1 och 2
Bror Steen: En Parvels minnen från Häggestad Norrgård
Östen Andersson: Fjärdingsman i skärgården
Östen Andersson: Örskar
Rune Andersson: Folket på Rygga by
Tony Hagström: Från bondby till municipalsamhälle (Kisa)
Bengt-Arne Bengtsson: Från Östra stambanan till Ostlän-
ken/Götalandsbanan
Anders Ejdervik och Anders Dahlin: Grövelsjöfjällen,
gränslösa fjäll
Sten-Olof Ragnar: Gårdar och stugor i Åsbo
Lennart Nilsson: Gårdarna utmed Lagans strand

Sven Thurin: Historien om Myggsjön
Verner Lindblom och Bengt Räsled:
Lexikon, Västergötlands tidiga historia
Bo Werkström: Lunds Timmer AB
Per-Anders Lundh: Mellan Liljeholmen
och Somvik
Mona Söderbäck: Mitt Ödeshög
Bo Jansson: Mjölby industrihistoria
Gudrun F. Brännberg: Målare i
Medelpad
Kajsa Karlsson: Människor, mark och
skiften i Knipered under 250 år
Anita Kindstrand: Ordstav och talesätt i
Unnaröbygden
Rosa Lindeberg och Majken Sörman-
Olsson: Rosas bok
Torbjörn Ljungqvist: Rofors
Eva Fagerberg: Sankta Ingrid av
Skänninge
Alice Andersson: Skeppsås kyrkogård
Catherine Lagercrantz: Tamms på
Österbybruk
Eije Fasth: Tranås hornmusikkår 110 år
Göran Källgården: Vargjakt, emigranter
och en drunknad griskultning
Mikael Edberg: Ytterbygds gårdar och torp

och många fler ...

Atremi

Axstad Södergård,
0142-171 00

595 94 Mjölby
info@atremi.se

www.atremi.se

Seminariets åhörare fick både besöksnäringstips och spännande berättelser från Sydpolen av Cecilia Hed Malmström.

Konsten att sälja det som inte finns

Vad sägs om att tillbringa 6 månader i tält, i 60 minusgrader, och som ensam kvinna tillsammans med drygt 100 män? För många år sedan, när den då partikelfysikerstuderande Cecilia Hed Malmström erbjöds att följa med som forskarassistent till Antarktis, tackade hon ja direkt. Med detta blev hon dessutom den första kvinnan någonsin på den frusna kontinenten. Hon beskriver sedan till åhörarnas skratt hur hon där gav upphov till den allra första kvinnliga fälttoaletten.

Visit Östergötland har denna måndag den 9 mars anordnat ett seminarium och workshop i Missionskyrkan i Linköping. Temat är turistvetenskaplig teori om ”att sälja det som inte finns”, där Hed Malmström är föreläsare. Ett 30-tal åhörare från 16 vitt skilda företag och organisationer har samlats och tar nyfiket in vad den energiska f.d. polarfararen har att förmedla med sin erfarenhet. Bland dessa finns Vadstena Ull&Garn, Kinda kommun, Brunneby Musteri, Harstena Turistservice, och naturum Sommen. Det som alla har gemensamt är att deras verksamhet till stor del är beroende av turism och besökare.

Cecilia Hed Malmström är idag aktiv inom föreningen Swedish Welcome, som vägleder företag och andra organisationer i hållbar utveckling av svensk besöksnäring och turism. Föreningen består av en rad olika aktörer i hela Sverige, däribland Visit Östergötland.

Konkurrenshård bransch

Att arbeta med turism och besöksnäring är enligt Hed Malmström bland de svåraste branscher man kan ägna sig åt. Därför att man producerar och konsumerar produkten samtidigt. Hur kan man sticka ut i konkurrensen och vara unik, när hundratals andra vill göra likadant?

Ett av hennes största projekt var att försöka rädda Hurtigruten. Denna klassiska norska båtlinje för transport av gods och passagerare mellan Bergen och Kirkenes var konkurshotad för åtta år sedan. Idag är Hurtigruten ett turistkoncept med världsrykte som samarbetar med en mängd externa aktörer. Man anordnar både hundspann, skidturer och krabbfiske ihop med den sedvanliga båtturen. Tyskarna har sedan tidigare varit en pålitlig turistgrupp om sommaren, då de kom för den unika midnattssolens skull. Men vad göra åt den mörka och kalla vintern, då?

Cecilia Hed Malmström pekade på många aspekter inom turistnäringen.

Hed Malmström beskriver hur man lyckades sälja in kyla, tystnad och mörker som en helhetsidé genom att betrakta dessa egenskaper som en bristvara i landet turisterna kommer ifrån. Nästa steg var att tänka i bilder samt att involvera alla sinnen i tänkandet. Sloganen "Hunting the light" myntades. Man började sedan bjuda båtresenärerna på torrsk och fick dem att rensa färsk fisk. De fick knyta trossknopar tillsammans med matroserna. Och genom att använda den historiska kopplingen till upptäcksresanden Roald Amundsen fick man dem till och med att dricka oljig fisklevertran! På liknande sätt kan man sälja en enkel kopp kaffe som en upplevelse vid en öppen lägereld med en helt annan prissättning.

Seminarier kombinerades med Workshopar i Missionskyrkans lokaler.

När det är dags för workshopar får deltagarna dela upp sig i smågrupper. En av uppgifterna är att välja kända destinationer som har lyckats stå ut med sin produkt. Bland exemplen som nämns finns allt från finska Tomteland till Nya Zeelands vildmarker, och till och med Flygvapenmuseum i Linköping.

Strategiska metoder

Turistforskningen har gett ett par klara resultat. Ett är att "samverkan under samma tak" verkar vara ett måste. Hed Malmström liknar denna metod med detaljhandelns köpcentra där butikerna, trots att de säljer olika varor, ändå ligger vägg i vägg. Undersökningar har visat att den genomsnittlige turisten är villig att resa inom max två timmars omkrets från sin ursprungsdestination. Vem stöter turisten på först vid ankomsten? Ofta är det taxibilar eller bussar, så varför inte inleda samarbeten med dem? Att tänka i sådana liknande led kan ofta handla om att börja med slutvisionen och sedan gå bakåt med stegen i processen. Denna metod kallas Backcasting, och handlar också om att vara tillgänglig när gästen vill, och inte när man själv vill.

En annan strategi är "Att använda filter". Först måste man identifiera sin produkt – vad är det vi har att erbjuda?

Vad är det som besökaren vill uppleva? Varför inte kombinera både aktiviteter och sevärdheter? Att därefter lägga olika filter över sin produkt kan bestå i att byta skepnad, om än med de minsta av justeringar och tillägg. Man kan byta årstidsprofil, dag mot kväll, eller att specifikt målgruppsanpassa den till ex.vis barnfamiljer, nationaliteter, möhippor eller pensionärer. Man kan också göra som Vasaloppet. Denna skidårklassiker som går vintertid, bytte både säsong och färdmedel, och vips hade man den nya framgången CykelVasan!

Text och bild: Jesper Ström

Föredrag om Östergötlands läns milstolpar.

Jag är specialist på Sveriges milstolpar alla län. Därför blev jag engagerad av en förening i Östergötland för att berätta om Sveriges milstolpar i allmänhet och Östergötlands i synnerhet. Resultatet blev så trevligt och intressant att jag erbjuder samma föredrag till alla intresserade Hembygdsgårdar och kulturföreningar. Jag specialinventerade Östergötlands milstolpar åren 2005-2006 för Länsstyrelsens räkning och jag har dessutom arkivforskat mycket grundligt.

Föredragets längd är 60-90 minuter med tid för frågor efteråt. Bildvalet anpassas till ert Län, Härad och Socken. Föredraget redovisar historik och nuvarande situation med power-point-bildvisning.

Pris 2.500 kr + resa. Mervärdesskatt tillkommer. Upp till 4 veckors förberedelse-tid kan behövas. Jag har specialinventerat och arkivforskat om milstolparna för nästan hela Sverige. Kontakta mig gärna per mail.

STEFAN NORDIN

milstolpen@telia.com

<http://www.milstolpen.com>

Nytt STIM-avtal

SHF har tecknat avtal med STIM (Svenska Tonsättares Internationella Musikbyrå).

Avtalet innebär att SHF betalar upphovsrättsersättningen till STIM när hembygdsföreningar framför musik i samband med firande av nationella högtidsdagar. Hembygdsföreningar kan fritt använda musik på Valborg, Nationaldagen, Midsommar samt på Julmarknader utan att redovisa detta till STIM. Avtalet gäller från och med 2014.

Det tidigare avtalet täckte mindre entréfria arrangemang med upp till 100 besökare. Detta täcks inte av det nya avtalet. Hembygdsföreningar kan därför förvänta sig redovisningskrav från STIM för mindre arrangemang från och med 2014.

Läs mer om hur STIM fungerar på www.stim.se.

Tänk på *vad* som spelas, och *när* det spelas vid era hembygdsevenemang.

Foto: Jesper Ström.

ÖstgötaDagarna i ny skepnad

Än går det att anmäla sig till ÖstgötaDagarna 5-6 september 2015! Evenemanget med idén om ”öppet hus på landsbygden” firar i år 15 år, och årets tema är: BARN. All information finns på hemsidan www.ostgotadagarna.se som uppdateras kontinuerligt.

Nyheter för år 2015:

De ekonomiska förutsättningarna är ändrade vilket påverkar aktiviteterna. Det blir därför ingen stor invigning utan en mindre ceremoni hos Landshövding Elisabeth Nilsson på fm den 5/9. Hon kommer därefter att åka runt i Östergötland och sedan vanligt besöka aktörerna. Tänk till redan nu kring de olika stipendiaterna Årets Landsbygdsstipendiat, Årets Östgötska Konsthantverk samt Årets Östgötska Bakverk! Förslag kan sändas till info@visitostergotland.se. Årets bakverk ska vara en festligare småkaka; kriterier och villkor läggs ut på www.ostgotadagarna.se.

Observera att det nu finns två olika sätt att anmäla sitt evenemang. Antingen via verktyget Basetool som

möjliggör en utförligare presentation av sin verksamhet. Den enklare varianten är via tipsa-formuläret på www.visitostergotland.se/pagang/.

Länk till lathund: www.visitostergotland.se/sv/ostgotadagarna/Lathund/. Deadline för att vara med på Östgötakartan och nomineringarna till stipendiaterna är 31 mars.

I samarbete med Östgötamat så tjuvstartar ÖstgötaDagarna redan på fredagkvällen den 4/9 med ”Fredagsmys” över hela Östergötland för restauranger på landet. Tanken med detta är att sprida budskapet om ÖstgötaDagarna och att locka nya och även mer långväga besökare till att fira hela första helgen i september i Östergötland.

Källa: Visit Östergötland

Idéer förvandlade till sten

*E*n essä ur en kommande bok av Bo Jansson, som också står för teckningarna.

Enligt vissa samhällsutvecklingsteorier är ”överbyggnaden” – idéer, ideologier, religion och teoretiska kunskaper etc – helt beroende av basen, den materiella produktionen.

Och så kanske det är i vissa fall, men det kan också vara tvärtom, dvs att idéer, ideologier och religioner föder en materiell produktion och utveckling. Jag tänker nu uppehålla mig vid hur nya religiösa idéer i flera fall i historien lett till en nästan explosionsartad byggnation, spridd över ett stort geografiskt område.

Det är naturligt att börja med hur de kristna i romarriket, när deras religion blev fullt accepterad på 300-talet, snabbt anammade den romerska basilikaformen och byggde den ena kristna kyrkan efter den andra. Eller hur islam och dess moskéer och andra byggnader efter Muhammeds död 632 snabbt spred sig söder om Medelhavet och upp i Pyreneiska halvön samt långt österut i Asien.

Men jag vill framför allt uppehålla mig vid två mera närliggande fall där nya religiösa idéer snabbt materialiserats i byggnader för utövande av de nya idéerna: Först byggandet av ett stort antal romanska stenkyrkor på Östgötaslätten under 1100-talet, och sedan spridningen av cistercienserorden och dess kloster över hela Europa med förgreningar i Sverige under i stort sett samma tid.

Kaga kyrka utanför Linköping, en typisk romansk landsbygdskyrka från 1110-talet med torn i väster, följt av långhus och lägre och smalare kor samt absid längst i öster.

Jag vill hävda att det i båda fallen är ”överbyggnaden” som driver utvecklingen och som gör att det kommer fram materiella ting som sten, murbruk och träskulpturer och inte minst de pengar, den jord och den arbetskraft som är nödvändig för att ge religionen platser att utövas på med tak över huvudet. Byggnadernas utformning i sig följde ofta en mall som speglade den religiösa lärans nya traditioner.

Kristnandet av Sverige skedde i stort sett under

1000-talet, vid olika tidpunkter i olika delar av landet. Den första kyrkan på orten var oftast en träkyrka, en stavkyrka av den typ som fortfarande finns kvar i Norge. Så småningom ersattes stavkyrkorna av stenkyrkor i romansk stil.

Av ett diagram i boken ”Östergötland, landskapets kyrkor” kan man utläsa att det under perioden 1100 – 1350 byggdes i genomsnitt 5,5 kyrkor i Östergötland per årionde, dvs mera än 130 kyrkor. De flesta var stenkyrkor, men enstaka var byggda i liggande timmer som den ännu bevarade Tidervals kyrka. De första decennierna av 1100-talet var den mest intensiva stenkyrkobyggnadsperioden. Årsringsdateringar har gjorts i trävirket i flera kyrkor i Vadstenatrakten, där t ex Herrestad kyrkas takstolar kunnat dateras till omkring 1112 och en torntrappa i Örberga kyrka till vintern 1116 – 1117.

Örberga kyrka i Östergötland är, liksom Husaby i Västergötland, försedd med två extratorn med spiraltrappor.

Givetvis fanns en maktapparat bakom byggandet. Kungar och stormän hade förstått vad den nya läran kunde betyda för deras egen del – de kunde utöva sin makt tillsammans med präster som företrädde Gud. Och även själva kyrkobyggnandet drevs av stormän, som i kyrkans västra del dessutom ofta ordnade ett empor, ett slags läktare åt sig själva med familj, varifrån gudstjänsten och menigheten kunde övervakas. Förebilden fanns redan i Karl den stores kejsarempor i palatskapellet i Aachen med efterföljare i tyska kyrkor under 900-talet.

Även om många kungar och stormän främst såg till de maktpolitiska fördelarna med den kristna läran, så måste läran i sig haft en oerhörd genomslagskraft. Annars kunde inte så många människor långt ute på landsbygden ha accepterat kristendomen under loppet av en så kort tidsperiod. Och att befolkningen accepterade läran gav också en handlingsfrihet för stormän och kungar att omsätta tron i stenkyrkor, i materiell form.

Ofta fick nya klosterordnar samma snabba spridning som det första kristnandet och kyrkobyggnandet. Vi ska

Järstad tegelkyrka, med ursprung i 1200-talet och belägen i Östergötland.

titta på en av dem – cistercienserorden – som dessutom gjorde stora avtryck i Sverige.

Cistercienserorden initierades av Robert av Molesme som en utbrytning ur den betydligt äldre Benediktinerorden. Han ville återupprätta enkelheten i klosterlivet och i och för sig lydnaden för Benediktinregeln samt frigöra klostren från den världsliga makten och dessutom från den lokala stiftsbiskopen. I samband med grundandet av moderklostret i Cîteaux i södra Frankrike 1098 skapades fasta regler för orden och en snabb expansion inleddes.

Redan 1143 grundades det första klostret i Sverige – Alvastra vid Ombergs fot i Östergötland. Det följdes av ytterligare åtta munkkloster samt sju nunnekloster i landet. På bara 200 år, till år 1300, hade antalet munkkloster inom cistercienserorden ökat till knappt 700 i Europa. Här kan man tala om idéer som materialiserats i stenbyggnader (och i verksamhet) i en våldsamt fart!

Det fanns strikta regler för hur klostrens kyrkor skulle se ut, liksom hur planen för respektive kloster skulle lösas. De svenska klostren är idag ruiner (med undantag för Nydala kyrka i Småland och Varnhems ombyggda klosterkyrka), men man kan ändå i de murrester som grävts fram och förstärkts se hur klostren var uppbyggda. Och de är till förväxling lika! Man skulle kunna göra en transparent uppmättningsritning av Alvastras planlös-

ning och lägga den på Varnhems eller Gudhems uppmättningsritningar och skillnaderna skulle vara ganska små.

Från kyrkan går gångar ut och omsluter klostergården. På ena sidan om klostergården finns munkarnas (eller nunnornas i Gudhemsfallet) lokaler och spegelvänt på andra sidan lekbrödernas (eller leksystrarnas) lokaler. Jag ska inte gå in mera i detalj på hur rummen såg ut eller vilken verksamhet som bedrevs där, bara konstatera att planlösningen följde en mall som hade bestämts en gång för alla av cistercienserordens ledning i Frankrike.

Återigen vill jag visa hur en religiös idé, en lära, en ideologi, sprider sig med stor fart – i detta fall över hela Europa – och förvandlas till den ena klosterbyggnaden i sten efter den andra och dessutom efter en standardiserad mall.

Bo Jansson

Ruinerna av Varnhems cistercienser kloster i Västergötland, särskilt korsgången och klostergården i förgrunden, och den senare ombyggda klosterkyrkan i bakgrunden.

Prenumerera på SHF:s nyhetsbrev!

Är ni intresserade av och vill hålla er uppdaterade om vad som händer i stort och smått i hembygdsrörelsen? Prenumerera då på Sveriges Hembygdsförbunds digitala nyhetsbrev som utkommer ungefär en gång i månaden.

Gå in på följande webbadress så får ni veta hur ni gör:

www.hembygd.se/sida/radgivning/nyhetsbrev/

Där kan ni även prenumerera på SHF:s nyhetsbrev för Bygdebandanvändare och pressmeddelanden.

**SVERIGES
HEMBYGDSFÖRBUND**

www.hembygd.se | Tipsa en vän | Prenumerera | Avprenumerera

Unga Hembygdsambassadörer fick diplom på Historiska Museet i Stockholm
Sex nyblivna unga hembygdsambassadörer från Värby fick diplom för att de under hösten har genomfört en utbildning om hembygden, guidning och friluftsliv. Utbildningen var ett samarbete mellan Värby-Fittja Hembygdsförening och Huddinge Kommun och avslutades med ett besök på Historiska Museet som just nu visar utställningen Hembygd – någonstans i Sverige. Nu planeras för ett ungdomsutbyte med ungdomar i andra hembygdsföreningar och kanske även internationellt.

LRF arbetar för tillväxt på riktigt!

Hej! Klappar ditt hjärta för landsbygden? Det gör vårt. Vi i LRF, Lantbrukarnas Riksförbund, arbetar för att underlätta landsbygdsföretagarens vardag. Vi vill att du som har jord, skog, trädgård och landsbygdens miljö som resurs i ditt företag ska kunna förverkliga dina ambitioner om tillväxt, lönsamhet och livskvalitet.

Viktiga frågor för oss och våra medlemmar är till exempel:

- Att vända den nedåtgående kurvan för svensk livsmedelsproduktion. Vi vill se mer svensk mat, fler bönder och mer pengar till bonden som producerar maten! Aktiva, lönsamma lantbruk bidrar till öppna landskap med värnande om natur och kultur.
- Att berätta varifrån vår mat kommer och om de mervärden svenska råvaror står för. Nyfiken? Läs och se filmer på www.bondepakopet.se.
- Att Sveriges bönder kan erbjuda samhället förnybar energi.
- Konkurrenskraftiga företag villkor.
- Ägande-/brukanderätt.

Välkommen till www.lrf.se.
Där berättar vi mer!

*Tillsammans får vi
landet att växa!*

Föreningsmaterial efterlyses!

Ta chansen att synas, alla medlemsföreningar: Hembygdsbladet söker ständigt material! Bedriver ni någon unik eller speciell verksamhet? Har ni en bygdeskröna utöver det vanliga? En ortstradition, sed eller firande som ni vill dela med er av? Fängslande livsöden, byggnadshistorier eller udda bruksföremål? En hembygdsbok som förtjänar uppmärksamhet? Eller bara ett vackert foto som speglar aktivitet, föreningsanda eller årstidsstämning?

Vi efterlyser alltid lite extra er föreningar som kanske inte syns så ofta. Välkommen att skicka in både texter och bilder till redaktionen/kansliet! E-posta helst till: ostergotland@hembygd.se
Vi förbehåller oss rätten att redigera både texter och bilder.

Kansliet Östergötlands Hembygdsförbund
Tellbovägen 14, 585 64 LINGHEM

B

Posttidning

Avsändare:

Östergötlands Hembygdsförbund
Tellbovägen 14, 585 64 Linghem

En Glad Påsk önskar redaktionen!